

Казанцев С. В.,
асистент кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного універси-
тету імені Ярослава Мудрого

ПІДСТАВИ ТА СПОСОБИ РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ

Як відомо, за ст. 598 ЦК України зобов'язання припиняється на підставах, встановлених договором або законом, однією з яких є розірвання договору.

Систематизуючи підстави розірвання договору можна їх класифікувати за деякими критеріями. Перш за все, варто виділити розірвання договору за волею сторін (сторони) та розірвання договору на вимогу сторони за рішенням суду. В свою чергу і добровільне розірвання, і розірвання договору за рішенням суду можна поділити на розірвання договору внаслідок його порушення стороною, і розірвання без такого порушення.

Добровільне розірвання договору відбувається внаслідок вчинення правочину його стороною (сторонами). Одним з таких правоприпиняючих правочинів є договір про розірвання договору (ч. 1 ст. 651 ЦК). До цього договору застосовуються всі встановлені в ЦК правила про форму, порядок укладення та дійсність договору, зокрема:

- зміна або розірвання договору вчиняється в такій самій формі, що й договір, що змінюється або розривається, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає із звичаїв ділового обороту (ст. 654 ЦК);

- застосовуються правила про порядок укладання договорів (ст. 641–647 ЦК);

- застосовуються всі правила ст. 215, 203 про недійсність правочинів. Наслідками недійсності договору про розірвання договору є «реанімація» розірваного договору, оскільки підстави його припинення не існувало (ст. 236 ЦК).

В деяких випадках свобода укладання договору про розірвання договору може бути обмежена в інтересах третіх осіб. З моменту вираження третьою особою наміру скористатися своїм правом сторони не можуть розірвати або змінити договір без згоди третьої особи, якщо інше не встановлено договором або законом (ч.3 ст. 636 ЦК).

Визначаючи момент укладення договору про розірвання договору варто зазначити, що оскільки такий договір є консенсуальним, то він є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції (ст. 640 ЦК). З цього ж моменту є розірваним і первісний договір.

Виходячи з положень частини 3 ст. 651 ЦК, до способів розірвання договору за волею сторін (сторони) варто віднести і його припинення внаслідок відмови сторони. Мова йде про припинення договірного зобов'язання шляхом вчинення одностороннього правочину у випадках, передбачених договором або законом. Тобто, йдеться про виключення

з загального правила про незмінність та обов'язковість договору (ст. 629 ЦК).

Як зазначалося, така одностороння відмова може бути як пов'язана з порушенням договору другою стороною, так не і не залежати від дій другої сторони.

Такий спосіб припинення договірних зобов'язань за відсутності його порушення другою стороною є характерним, перш за все, для фідучіарних договорів, зокрема, договір доручення (ст. 1008 ЦК), договір комісії (ст. 1025 ЦК), а також і для деяких інших, наприклад, для договору дарування (ч. 2 ст. 722 ЦК), найму (ч. 2 ст. 763 ЦК).

Договір може припинитися внаслідок односторонньої відмови сторони також як спеціальний наслідок порушення договірних зобов'язань. В цьому разі право на вчинення правоприпиняючого одностороннього правочину залежить від дій (бездіяльності) другої сторони договору.

Розрізняють загальні та спеціальні підстави для односторонньої відмови від договору в разі його порушення. Загальними підставами є відмова кредитора від прийняття виконання (а по суті, від самого договірних зобов'язання) при простроченні боржника (ч. 3 ст. 612 ЦК). Спеціальні підстави визначені в окремих нормах Книги П'ятої ЦК, зокрема, в статтях 665, ч. 2 ст. 666, 782, 849 та багатьох інших.

Закон не містить спеціальних вказівок щодо форми односторонньої правочину з відмови від договору – тому діє правило ч. 2 ст. 205 ЦК – сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом.

Законодавство не містить окремої загальної норми, яка б чітко визначала момент вчинення такого правочину та як наслідок момент припинення первісного договору. Момент розірвання договору внаслідок односторонньої відмови врегульований тільки в деяких главах Книги 5 ЦКУ (зокрема в ч. 2 ст. 782 ЦК). В решті випадків доводиться звертатися до аналогії закону або будувати довгий логічний ланцюг, тому буде логічним доповнити ст. 615 ЦК четвертою частиною, яка б визначала, що у разі відмови однієї сторони від договору договір є розірваним з моменту одержання другою стороною повідомлення про відмову від договору.

Наступною групою підстав припинення договору є розірвання договору за рішенням суду.

В свою чергу до цієї групи підстав належать, по-перше, розірвання договору за рішенням суду внаслідок його порушення другою

стороною та, по-друге, розірвання договору за рішенням суду без такого порушення.

Розірвання договору за рішенням суду при його порушенні боржником можна віднести до наслідків порушення зобов'язання (ст. 611 ЦК). Також тут варто виділити загальну підставу для винесення судом рішення про розірвання договору на вимогу кредитора – істотне порушення договору (ч. 2 ст. 651 ЦК) та спеціальні підстави, які можуть міститися в самому договорі, так і бути зазначеними в законі (ст. 659, 727, 783 та ін.).

Друга група підстав включає в себе розірвання договору у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору (ст. 652 ЦК) та підстави, прямо зазначені в договорі та законі (ст. 1075, ст. 1142 ЦК та ін.).